

KILIKIA - AIGEI BASKILI 3. GORDIANUS'UN ÜNİK SİKKESİ

MELİH ARSLAN*

Kilikia'daki Aigeai (Adana İli - Yumurtalık İlçesi - Ayas Beldesi) şehrine ait ve Gordianus III'ün Caesarlığı'nda (imparator adayı - veliaht iken)) 238 yılının Nisan ve Temmuz ayları arasındaki bir dönemde bastırılmış olan bu ünik bronz sikke, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nce 1997 yılında satın alınmıştır.

Müzemizin, 79 - 2/2 - 97 envanter numarasına kayıtlı olan bu ünik sikkemiz, 12.80 gr. ağırlığında, 28 mm. çapında ve 6 yönünde olup, triassaria olarak birimlendirilmektedir.

Sikkemizin ön yüzünde: [M.ANT]ΓΟΡΔΙΑΟC ΘΕΟΦΙ.ΚΑΙC lejandı çok rahatlıkla okunmakta ve Gordianus'un defne taçlı büstü sağa doğru bakmaktadır.

Arka yüz: CE.ΑΔΠΙ.ΑΙΓ[ΕΑ]ΙΩΝ.ΝΕ.ΝΑ. şeklinde şehrin adı ve unvanları; solda, Δ ve sağda, ΠC harfleri ile yazılmış Aigeai takvimine göre verilmiş yıl sayısı (era), ΔΠC (=Era 284 = 238 yılı) olan rakam harfleri okunabilmektedir. Arka yüzde, çıplak Apollon ayakta, vücut cepheden, başı sola dönük, sağ elindeki defne dalını soldaki bir cippus (sütunce) üzerine dayamış, sol elinde (tutuşundan böyle olduğu anlaşılıyor, çünkü bu kısım üzerinde kontrmark'a benzer derin bir çukurluk olmuştur) lir ve chlamys tutmaktadır. Arka yüzündeki iki kısaltmanın da tam okunuşları ve anlamları şudur: CE(VHPIA) = Pertinax (193 ve Sevresus Alexander'e (222-235) kadar hüküm süren sülale'nin adı.; ΑΔΠΙ(ANEIA) = İmparator Hadrianus'un (117-138) adı Şehrin sıfatları olarak burada anılmıştır. Ayrıca, NE(ΩΚΟΡΟΥ) = Neokorus, imparator adına o şehirden tapınak yapılmış olduğunu ve NA(VAP veya VAPXIC)= şehrin gemicilikle ilgisini yani liman kenti olduğu belirtilmiştir.

* Bu makalemin hazırlanmasında katkıları olan sevgili eşim Güzin ARSLAN'a Prof. Dr. Thomas DREW-BEAR'a, Doç. Dr. M. Hamdi SAYAR'a, Dr. Chris LIGHTFOOT'a, Arkeoloji Öğrencisi Ayça ÖZCAN'a ve bu ünik sikkenin güzel fotoğrafını çekmiş olan Behiç GÜNEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu durumda Kilikya'ya ilişkin SNG kataloglarında, British Museum kataloğunda ve başka hiçbir yayında rastlayamadığımız bu sikkemiz ünik olmaktadır. Ayrıca burada şunu da belirtmeliyim ki, Aigeai şehri darpları içerisinde Gordian III'ün daha başka bir sikkesi de bulunmamaktadır.

Bu sikkemiz iki kez üniktir. Çünkü ilk defa bu sikkenin ön yüzünde okumuş olduğumuz $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}$. kısaltmasının anlamını açıklayarak başlamak isterim. Nüemizmatik yazıt olarak sikkelerin ön yüzünde ilk defa burada karşılaşılan ve kısaltılmış olarak yazılan imparator sıfatı, $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}\text{A}\text{E}\text{C}\text{T}\text{A}\text{T}\text{O}\text{C}$ = "Tanrının en çok sevdiği kişi" anlamına gelmektedir. Gordianus isminin dışındaki diğer kısaltmalar bu imparator için bilinen kısaltmalardır. Bu kısaltmaları burada açarak verirsek; $\text{M}(\text{APKOC})$ $\text{ANT}(\Omega\text{NEINOC})$ $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}(\text{A}\text{E}\text{C}\text{T}\text{A}\text{T}\text{O}\text{C})$ $\text{KAIC}(\text{AP})$ diye okunmalıdır.

$\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}\text{A}\text{E}\text{C}\text{T}\text{A}\text{T}\text{O}\text{C}$ kelimesine Anadolu yazıtlarının birçoğunda şehir epiteti olarak rastlandığı bilinmekteydi. Gordianus'un bir sıfatı olarak ise, biri Anadolu'da Antik Lydia bölgesinde Yaya Köyü'nde¹ diğeri İtalya'da Portus'da² bulunmuş iki yazıtta geçtiğini tespit ettik. Dr. Mustafa H. Sayar'ın bize bildirmiş olduğuna göre, $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}\text{A}\text{E}\text{C}\text{T}\text{A}\text{T}\text{O}\text{C}$ sıfatı Trakya ve Moesia bölgelerinde bulunmuş dört yazıtta sadece Gordianus III.'ün karısı Tranquillina için kullanıyor. Bu sıfat ilk kez sikke üzerinde ve imparatorun isminin yanında burada görülmektedir. Bir hususu da belirtmeliyim ki bir Aigeai sikkesinin arka yüzünde şehir epiteti olarak, $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}\text{A}\text{O}\text{V}\text{C}$ (tanrıyı seven) kelimesi geçmektedir³. Bu sıfat yazıtlarda geçtiği şekilde imparatoru nitelendirmediğinden biz $\Theta\text{E}\text{O}\Phi\text{I}\text{A}\text{E}\text{C}\text{T}\text{A}\text{T}\text{O}\text{C}$ olarak düşünmek istiyoruz.

Arka yüzde Apollon'un defne dalını cippus üzerine dayamış olduğu betimlemeye Kilikya'da ilk defa rastlanmıştır.

Gordian III Caesar iken Aigeai darphanesinde bastırılmış olan bu ünik sikkenin arka yüzündeki era (Aigeai takvimine göre verilmiş yıl sayısı) tarihine SNG France 3, No. 2372 (Balbinus), 2373 (Pupienus) ve 2374

¹ Bkz. P. Herrmann, TAM V, 2 (1989) No. 1191. (Lydia-Apollonis Yaya Köyü'ndeki bu yazıt 241-244 yılları arasına tarihlenmektedir).

² G. Sacco, *Iscrizioni greche d'Italia*; Porto (Rome 1984 no. 5 (Gaza şehri tarafından tanrı Marnas tapınağına adanmış Gordianus'un bir heykel kaidesi). Afrika'da 3. Gordianus için bazı mil taşlarında da bu sıfat bulunur.

³ Barclay V. Head, *Historia Numorum*. Oxford. 1911. s. 716.

(Pupienus - Balbinus - Gordianus Caesar) ortak sikkesinde rastlamaktayız¹. 3. Gordianus M.S. 1 Şubat 238 veya 1 Mart 238'de "Caesar" olmuş, 9 Mayıs veya 7 Haziran 238'de "Augustus" olmuştur⁵. Ancak 4 aylık sürede çok kısa ortak imparatorluk yapmış olan Balbinus ve Pupienus'un Caesar'ı olarak adına Aigeai şehrinde bu sikke bastırılmıştır. Pupienus ve Balbinus'un öldürülmesinden önce, dört aylık kısa süredeki Caesarlığı'nda Aigeai'de bastırılan bu sikke bugüne kadar bilinmiyordu. 3. Gordianus İmparatorluğu süresince de bir daha Aigeai şehrinde sikke bastırmamıştır veya bastırmış ise de henüz ele geçmemiştir. Ama işin en ilginç ΘΕΟΦΙΛΕΤΑΤΟC sıfatının "imparator isminin yanında bir sikkede ilk defa görülmüş olmasıdır". Bu nedenlerden ötürü bu ünük bronz sikke, nümizmatik bilimi için şüphesiz çok faydalı bir belge niteliği taşımaktadır.

¹ E. Levante, *Sylloge Nummorum Graecorum*, France 2; Cilicie. Cabinet des Médailles. Paris 1994. No. 2372-2374 ; E. Levante, *SNG Switzeland I, Levante-Cilicia*. Berne. 1986. Bkz. No. 1779 (Balbinus).

⁵ D. Kienast, *Römische Kaisertabellé*. Darmstadt 1996, s. 195.

FAYDALI KAYNAKÇALAR:

- Adams 194 J.P. Adams, "*The Maritime Cities of Graeco-Roman East Using the Tile NAVAPXIC*". *Evidens and False Leads. The Ancient World 10* (1984). s. 111-125.
- BMC 21 George Francis Hill, M.A., *British Museum, A Catalogue of the Greek Coins in the, Lycaonia, Isauria, Cilicia*. London. 1900.
- HN Barclay V. Head, *Historia Numorum*. Oxford. 1911. s. 716
- SNG France 2 *Sylloge Nummorum Graecorum, France 2: Cilicie*, Paris. 1993.
- SNG Levante *Sylloge Nummorum Graecorum, Switzerland; E. Levante-Cilicia*. Berne. 1986
- SNG Lev Supp *SNG Switzerland; E. Levante - Cilicia: Cupplement I*. Zurich. 1993.
- SNG v. Aulock *Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung Hans Von Aulock. Kilikien*. Berlin. 1996
- Weiss 1982 P. Weiss, Ein Altar für Gordian III, die älteren Gordiane und die Sevrer aus Aigeai (Kilikien), *Chiron 12* (1982), s. 191-205.
- Woodward 1963 A.M. Woodward, *The Neocorate at Aegeae and Anazarbus in Cilicia*, *NC 3* (1963) (yayın yılı 1965), s. 5-10

Melih Arslan

